

Eggeslevmagle samt Vester- og Medelsyssel i Sorø amt

Af Jens Heltoft

Sorø amts årbog 1968 havde som omslagsbillede Eggeslevmagle kirke, og dens første afhandling: Emil Andersens „Eggeslevmagle kirkes ældste kerne“, indeholdt så mange interessante enkeltheder, at man ikke let bliver færdig med den. Artiklen har da også ledet mig ind på overvejelser, som jeg i det følgende skal gøre rede for.

Landets inddeling i herreder rækker som bekendt langt tilbage i tid. Yngre er sysselinddelingen, som måske blev indført af Harald Blåtand efter engelsk mønster, hvor *shire* var betegnelse for et distrikt og ofte blev føjet til et stednavn, f. eks. Yorkshire. Navnet har sin oprindelse af det angelsaksiske *scir*, der netop betyder syssel eller betroet gerning. Førstemanden i det engelske shire kaldtes sheriff. I Danmark kan kongemagten have haft brug for et mellemed mellem herredernes ting og landstingene i Viborg, Ringsted og Lund. Man har ment, at sysselinddelingen kun var nødvendig i det store Jylland, hvor områdernes grænser stammer fra gamle småkongedømmer. Fra Kong Valdemars Jordebog kender man sysselområderne i Jylland, hvor sysselnavnet endnu er bevaret i Vendsyssel og Hardsyssel, og man har da ment, at inddelingen oprindelig ikke omfattede øerne og Skåne.

I „Bidrag til Sysselinddelingen i Danmark“, 1867, gør forfatteren Oluf Nielsen imidlertid en anden opfattelse gældende. Han indrømmer, at der i Kong Valdemars Jordebog ikke findes danske navne til

Eggeslevmagle samt Vester- og Medelsyssel i Sorø amt

sysler på øerne, men at deres latinske, commune placitum, forekommer flere gange. I en opregning af plovenes antal i Sjælland er herrederne samlet i 4 afsnit, der efter forfatterens mening netop viser hen til områderne for de sjællandske sysler, som derefter benævnes Østersyssel, Vestersyssel, Medelsyssel¹) samt et syssel med Hammer, Fakse og Bårse herreder i forbindelse med Lolland og Falster. Til Medelsyssel hørte bl. a. Ringsted, Alsted, Bjæverskov, Stevns og Tybjerg herreder, til Vestersyssel det meste af det nuværende Holbæk amt samt Flakkebjerg, Slagelse og Løve herreder. Ringsted var tingsted både for herred, landsdel og syssel. Men hvor var tingstedet for Vestersyssel?

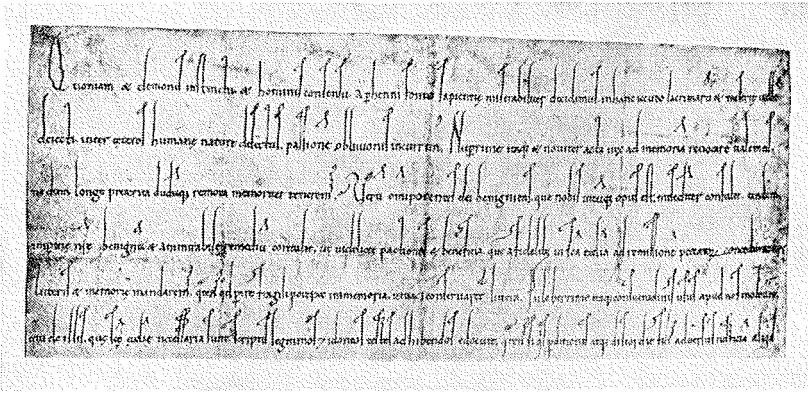
Olof Nielsen mener, at det har været Eggeslevmagle²), hvad man nok umiddelbart kan undre sig over, når man tager stedets beliggenhed sydligt i syslet i betragtning. Fra Odsherred ved Nykøbing og Tuse ved Holbæk var der langt til Eggeslevmagle, og vejene var nærmest ridestier. Kun kongen havde nogenlunde anstændige rejseruter, men også han havde ofte svært ved at komme frem på rejser rundt i landet. Transporten over bæltet frembød store vanskeligheder og foregik oprindeligt ofte fra Skelskør over Langeland, og man forstår derfor, at Eggeslevmagle var et belejligt sted for kongerne at gøre ophold, inden de skulle forcere bæltet, enten så målet var Langeland eller Nyborg. Det var især adel, gejstlige og selvejerbønder, der færdedes på sysseltingene. Mange af dem har ikke vejet tilbage for en lang ridetur. Efterhånden anlagdes herberger på rejseruterne, men her var ganske vist ofte begrænset plads, da man kunne komme ud for at skulle dele sengeplads med værten og værtinden. Man kan derfor ikke undres over, at en del foretrak at sejle, enten det så var i langskibe, der roedes frem, eller i kogger, der var bredere og førtes ved sejl. Ad Yderfjord og Inderfjord samt Noret ved Skelskør kom man ret nær Eggeslevmagle, hvis jord ved Smidstrup gik helt ind til byen. I Skelskør var det ofte uroligt, enten det så var udenlandske eller hjemlige

J. Heltoft

ffjender af kongemagten, der overfaldt byen. Eggeslevmagle lå ligesom Trelleborg mere sikkert inde i landet og dog i nær sejlforbindelse med bæltet.

I arkiverne er der kun fremdraget utydelige beviser på, at der har været sysselting i Eggeslevmagle. Når Oluf Nielsen alligevel med ret stor sikkerhed hævder dette, bygger han navnlig på det forhold, at der var en provst i hvert syssel, og at *Helias* nævnes 1142 som *præpositus Eggaslouensis*, hvortil kommer et brev, udstedt 1140 af Erik Lam til Næstved Kloster (Skovkloster). Dette brev er det næstældste bevarede originalbrev i Danmark³) og giver klosteret markedsretten i Næstved, midsommergæld (afgift af købstadgrunde) samt fritagelse for leding (en skat). Dette brev er dateret Eggeslevmagle og underskrevet af *Helias*, præpositus. Emil Andersen fortæller i sin artikel, side 66, at der i kirkegårdens sydvestre hjørne har stået en del sten, sat på højkant og i række. De gamle tingsteder var indhegnet med rækker af sten, hvorpå stokkene med plads til stokkemændene lå. Den aflange, stenindhegnede plads inden for stokkene kaldtes tingdom, og her svor vidnerne, og dom blev afsagt. Jeg vover at fremsætte formodning om, at de af Emil Andersen omtalte sten er rester af sten-sætningen ved tingstedet i Vestersyssel, der ganske naturligt fik sin plads ganske nær det hus, som kongen utvivlsomt engang har haft i Eggeslevmagle⁴). Engang har der da nok rørt sig et broget liv på tingdagene i nærheden af tingstedet. En del kom måske ridende dertil med følge ligesom Jon i folkevisen om Lave og Jon. Skibe var ankret op ved Norets bred, hvor telte blev opslået til mandskab både fra land- og søsiden, mens selve sysselmændene vel fik husly hos ligemænd i omegnen. Ventetiden kunne strække sig over flere dage. Man forstår derfor godt, at en tegnebegavet ungersvend ikke kunne lade være at indridse tegninger af, hvad han så nedenfor, i pudset, som endnu var vådt efter istandsættelsen af kongens hus til tingdagen. Disse tegninger omtales både i Trap og i Danmarks Kirker. I årbo-

Eggeslevmagle samt Vester- og Medelsyssel i Sorø amt

*Brudstykke af Kong Erik Lams gavebrev til Næstved Kloster 1140
dateret Eggeslevmagle.*

gen 68 er bl. a. gengivet fotografier af de indridsede tegninger: „Vikingskibe med styrcåre“ (s. 27), „Kriger med kort skørt“ (s. 24) og „Ryttere med arm bøjet i sværgestilling“ (s. 25).

Emil Andersens grundige påvisning af to-rumsbygningen i Eggeslevmagle kirke er yderst interessant. Han mener, at to-rumshuset er vidnesbyrd om en kongsgård. Måske burde man tage under overvejelse, om man ikke her snarere står over for en „Barfred“.

Kongernes ambulante virksomhed med rejser rundt i landet fandt ikke sted for blot at holde ting og dømme, men også for at hæve en af deres betydeligste indtægter, „Gæsteri“, der herredsvis var ansat til så og så mange „Nætter“. Måske overnattede han på en af de kongsgårde, der hørte til embedet, og derfor findes opregnet i Kong Valde mars Jordebog. Men afstandene mellem disse nødvendiggjorde, at der desuden opførtes huse til overnatning på faste og sikre steder i landet, og kongerne fik således hele landet afprikket med solide herberger. Endnu i 1500'årene stod der mange af de nævnte kongelige overnatningshuse. De benævntes „Barfred“ og var placeret i nærhe-

J. Heltoft

den af kirker og præstegårde. Navnet er en fordanskning af tysk *bergfrit*, der betyder fæstningstårn. I Ingstrup ved Hjørring, i Jelling ved Vejle og i Lunde ved Varde har der været „Barfred“. I den sidste udstedte Kristian II flere breve. Dens udseende er usikker, men den synes at have været et stenhus med vagttårn og dyb kælder.

Kælderen var der god brug for til opbevaring af madvarer. I 1537 blev der i Varde af Vester herred ydet til ét måltid: 1½ oksekrop, 8 fårekroppe, 30 høns, ½ td. salt fisk, 30 tørre kabliau, 300 tørre flyndere, 300 tørre hvillinger, ½ td. salt sild, 1 fad smør, 10 sider flæsk, 40 td. øl, dertil fersk fisk, æg, løg, gryn, lys og brød, så meget som behov gøres dag og nat, staldrum, hør, stråfoder til 280 heste.“⁵)

Den foranstående redegørelse for overvejelserne i anledning af Emil Andersens artikel i Sorø amts Årbog for 1968 kan sammenfattes således:

Der har ikke været en kongsgård, men en barfred i Eggeslevmagle. Den har antagelig haft tårnagtig karakter og er anlagt på kongens rejserute mod Skelskør med bæltoverfarten for øje. I Eggeslevmagle var han i større sikkerhed end i Skelskør og dog i nærheden af sejløb. Kongens periodiske ophold på sin barfred sydligt i Vestersyssel er årsagen til, at også sysseltinget fik sin plads her.

På dette ting dømtes oprindeligt ligesom på andre sysselting i arve- og ejendomssager, som krævede vidner uden for herrederne. Også kongerne kom på sysseltingene. Man véd således, at Kristoffer I hylledes på disse, og at Knud den Hellige mødte på ting mindre end landstingene og idømte bøder. Der er heller næppe tvivl om, at Harald Blåtand har været til stede på de, antagelig af ham selv, oprettede sysselting og her er blevet valgt til enkonge. At dette har været nødvendigt, hvor sysselområderne omtrentligt har været identiske med småkongedømmernes, siger sig selv. I Fyn og Sjælland har der ikke været basis for tilsvarende grænsedragninger, men man har alli-

Eggeslevmagle samt Vester- og Medelsyssel i Sorø amt

gevel fundet det nødvendigt at indskyde et ting mellem herredstingene og landstingene. Efterhånden blev sysseltingene overvejende gejstlige ting, og i 1500-årene tabte de deres betydning, på øerne allerede før den tid. Kongens barfred i Eggeslevmagle blev ikke mere benyttet, fordi Storebæltsoverfarten kom til at foregå fra Korsør, og huset er da blevet indbygget i kirken.

Samtidig er sysseltinget flyttet til et mere centralt sted, antagelig til Slagelse.

Det ligger uden for denne artikels rammer at komme ind på de mange sager, som er behandlet på Medelsyssels ting i Ringsted. Det er bemærkelsesværdigt, at Tybjerg herred lægges til dette syssel, da Susågrænsen mellem Ringsted og Tybjerg herreder og mellem Teestrup og Aversi derved udviskedes noget. Dette forhold forstærkedes, da Aversi og Teestrup blev lagt sammen til ét pastorat, og når Suså og dermed herredsgrænsen kunne brydes så afgørende, må forklaringen søges i gejstlighedens dominans på sysseltinget og bøndernes svindende magt på herredstingene. Præstegården lå i Aversi, og derved knyttedes sognene i årenes løb stærkt sammen, hvilket i nyere tid fulgtes op ved anlæg af forsamlingshus og mejeri, fælles for Aversi, Skuderløse og Teestrup. Disse byer dannede efterhånden – hvad Thorkild Gravlund kalder – en bygd, d.v.s. en egn, hvor alle kender hinanden og nøje kender lokaliteterne, bl. a. veje og huse. En vel-talende gårdmand i Aversi, hvis sønner, redaktør Anthon Hansen og sygehusinspektør Jens Hansen gjorde sig ret stærkt gældende i det politiske liv i Haslev for 20–30 år siden, tog ofte ordet ved kaffeborde i Teestrup forsamlingshus, og hans emne var da altid „de tre nordiske riger“, overført på sammenholdet mellem Aversi, Teestrup og Skuderløse. Det vakte nok nogen undren, at Teestrup ved den nu overståede kommunesammenlægning ikke nærrede nogen som helst lyst til at gå ind i den nye Haslev storkommune, skønt Teestrups sogne-

J. Heltoft

grænse ligger ret nær Lysholm, der hører til Haslev. Der var dog intet mærkeligt deri. I bondebefolkningen er der en sund fornemmelse af, at man ikke skal være alt for forhuppet på at bryde med det gamle. Teestrups nølen med at gå ind i det nye fællesskab har sin rod i trofasthed mod det gamle bygdefællesskab mellem Aversi, Skuderløse og Teestrup, der i hundreder af år havde været grundlaget for en befolknings materielle og åndelige tilværelse.

En bygd kan være et mindre, afsluttet område som de nævnte byer ved susåen, men sysseltingene kaldtes også *bygdeling* og sysselmændene *bygdemænd*. Man kunne umiddelbart synes, at der var mere mening i at knytte bygdenavnet til herredstingene, f. eks. til herredstinget for Flakkebjerg herred, der havde sin plads i Ting-Jellinge. Navnet herred var dog så stærkt forankret fra gammel tid i folks bevidsthed, at det ikke kunne ændres; men sysseltingene skulle i modsætning til landstingene have mulighed for at samle vidner med egnskendskab til de sager, der skulle pådømmes inden for de fire stokke.

NOTER:

1. Disse navne stammer som nævnt ikke fra Kong Valdemars Jordebog, men fra andre middelalderkilder. Oluf Nielsen oplyser i sin bog, s. 80, at P. Strangesøn nævnes 1363 som provst i Østresyssel, og at biskop Absalon ca. 1170 gav Ringsted Kloster ret til i „Vestre Sysle og Myadle Sysle at samle Mariæscut“, d.v.s. indtægter fra kollekter, foretaget på dage, der var indviet til Jomfru Maria.
2. Navnet Eggeslev tydes i Nu-dansk Ordbog således: 1. led er genitiv af mandnavnet Æggir. Da 2. led, -lev, vist betyder efterladenskab eller arvegods, skulle man i 1. led have navnet på den person, som engang grundlagde eller ejede byen. – De fleste navne på -lev stammer fra folkevandringstiden, så dens alder kan vel føres tilbage til årene 4–500. – Man mener, at de personer, der – måske af kongen – har fået -lev-godset overdraget, har hørt til i den krigerske overklasse. Magle er modsætning til lille (Eggeslevlille).
3. Billedet s. 89 af indledningen til Erik Lams brev til Næstved Kloster er fotograferet efter Danmarks Riges Historie I s. 558, hvor den latinske tekst og oversættelse også findes.
4. Arkivtegner Søren Abildgaard fortæller i sin dagbog fra 1773 (Nationalmuseet), at han i Jelling på Lars Sognefogeds toft så en lang række sten i ret-

Eggeslevmagle samt Vester- og Medelsyssel i Sorø amt

ning syd-nord. – Da det nævnte sted formentlig har været umiddelbart bag kongsgården, og da der var sysselting i Jelling, er der grund til at sammenligne stenrækkerne i Jelling og Eggeslevmagle og deraf drage visse, omend usikre, slutninger.

Jelling var i modsætning til Eggeslevmagle kunungelev, d.v.s.: det hørte til kongens embede, ikke til hans private gods.

5. Gengivet efter H. K. Kristensen: Lunde sogn, 1923, s. 20.

Foruden de i noterne nævnte bøger har jeg under udarbejdelsen af artiklen benyttet: Danmarks Kirker, Sorø amt, s. 776–89, Troels-Lund: Dagligt liv i Norden, 1929–31, 1. bog om veje, s. 98 flg., Th. Gravlund: Herredsbogen, 1926, s. 25–32, og navnlig O. Nielsen: Bidrag til oplysning om sysselinddelingen i Danmark. 1867.